

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»

«Затверджено»

Голова вченої ради

ДЗ «Південноукраїнський

національний педагогічний університет»

_____ Андрій КРАСНОЖОН

_____ 2026 р.

Протокол № 8 від «22» січня 2026 р.

Наказ № 7 від «27» січня 2026 р.

ПРОГРАМА

**ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ
(вчителі інтегрованого курсу «Мистецтво» другого циклу базової
середньої освіти) за темою:**

**«НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ: ІНСТРУМЕНТИ
ТРАВМОІНФОРМОВАНОЇ ДОПОМОГИ ЧЕРЕЗ МИСТЕЦТВО
УЧАСНИКАМ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ»**

Розробник: Растригіна Алла Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри музичного мистецтва і хореографії.

Напрямок підвищення кваліфікації - психосоціальна підтримка і травма-інформований підхід під час навчання здобувачів освіти у другому циклі базової середньої освіти (базове предметне навчання мистецтва)

Розроблено на основі типової програми: Дана програма адаптована відповідно до типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, які здійснюватимуть освітній процес у другому циклі базової середньої освіти, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України 28.10.2025 № 1415 та освітньої мистецької галузі.

Термін дії програми: з 22.01.2026 до 22.01.2031 року

Рецензенти:

Реброва Олена Євгеніївна, директор навчально-наукового інституту музичного і перформативного мистецтва та соціокультурних практик, доктор педагогічних наук, професор ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Ніколаєвська Юлія Вікторівна, проректор з науково-педагогічної, творчої роботи та інноваційного розвитку, доктор мистецтвознавства, професор Харківського національного університету мистецтв ім. І.П. Котляревського.

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Актуальність програми. Актуальність і своєчасність запровадження означеної програми пов'язана з появою у значної частини школярів ЗЗСО проявів посттравматичного стресового розладу, спричиненого наслідками вторгнення російського окупанта в Україну, що зумовлює нагальну потребу у забезпеченні фахової підтримки психоемоційного стану тих, хто навчається і тих, хто навчає.

В першу чергу таке завдання постає перед педагогічними працівниками мистецького вектору загальної середньої освіти, котрі в умовах війни мають володіти інструментарієм збереження ментального здоров'я сучасного покоління українців на педагогічних засадах, застосовуючи унікальні можливості травмоінформованої допомоги через мистецтво учасникам освітньо-виховного процесу.

Фундаментальною ідеєю щодо необхідності запровадження зазначеної програми для підвищення кваліфікації вчителів з інтегрованого курсу «Мистецтво» другого циклу базової середньої освіти є розуміння травми як деструкції комунікативних зв'язків особистості (з собою, світом, іншими). Тож подолання посттравматичного досвіду через арт-комунікаційну взаємодію стає специфічною формою емпатійного діалогу «вчитель-мистецтво-учень», де художній образ стає медіатором у проживанні складного досвіду, відновленні внутрішньої цілісності особистості та підтримки ментального здоров'я здобувачів освіти підліткового віку. Отже, опанування теоретичних засад і практичних механізмів травмоінформованої допомоги через мистецтво стає стратегічним завданням Нової української школи й потребує комплексного набуття педагогічними працівниками арт-комунікаційної компетентності та здатності до подолання травм війни засобами різних видів мистецтва на неклінічному рівні як складових їхньої загальної професійної компетентності.

Ефективність оновлення мистецько-освітньої діяльності в НУШ залежить від здатності вчителя мистецтв інтегрувати у зміст викладання курсу «Мистецтво» другого циклу базової середньої освіти травмоінформованого підходу, що стає запорукою відновлення ментального здоров'я молодого покоління українців та забезпечення сталої якості базової середньої освіти.

Цільова група: учителі інтегрованого курсу «Мистецтво» закладів загальної середньої освіти, які здійснюватимуть освітній процес у другому циклі базової середньої освіти.

Обсяг (тривалість): 30 годин (1 кредит ЕКТС).

Особливості реалізації програми: Запропонована Програма адаптована відповідно до Типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, які здійснюватимуть освітній процес у другому циклі базової середньої освіти, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України 28.10.2025 № 1415 та освітньої мистецької галузі; відповідає меті і завданням інтегрованого курсу «Мистецтво» й враховує послідовність досягнення очікуваних результатів навчання мистецтва, визначених Державним стандартом базової середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України № 898 від 30 серпня 2020 р.) та спирається на концепцію Нової української школи. Крім того, кореспондується з Типовою освітньою програмою для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти (Наказ Міністерства освіти і науки України від 19 лютого 2021 року) та враховує вікові особливості розвитку та динаміку потреб і об'єктивних можливостей здобувачів освіти підліткового віку. Програма спрямована переосмислення ролі вчителя мистецтва як фасилітатора, що здійснює травмоінформовану допомогу через мистецтво та створює умови для відновлення ментального здоров'я здобувачів освіти на педагогічних засадах.

Форма підвищення кваліфікації: форму підвищення кваліфікації визначає суб'єкт підвищення кваліфікації (інституційна, дистанційна, на робочому місці тощо).

Мета підвищення кваліфікації: удосконалення професійного зростання вчителів мистецтва ЗЗСО через набуття арт-комунікаційної компетентності на засадах травмоінформованого підходу та опанування фахових методик і технологій навчання задля ефективного виконання трудових функцій і завдань щодо організації освітнього процесу в другому циклі базової середньої освіти з урахуванням сучасних освітніх викликів, зокрема гострої необхідності у подоланні травматичного досвіду та відновленні ментального здоров'я здобувачів освіти в межах мистецької освітньої галузі.

Завдання підвищення кваліфікації:

1. Забезпечити усвідомлення та розвинути розуміння вчителями мистецтва теоретичних засад та практичних дій у травмоінформованій допомозі через мистецтво.
2. Підвищити здатність до реалізації принципів травмоінформованого підходу в освітньому процесі другого циклу базової середньої освіти та побудови безпечного простору через арт-комунікаційну взаємодію на уроках мистецтва.

3. Розвинути здатність до використання діагностичних інструментів та арт-комунікаційних практик для регуляції психоемоційного стану здобувачів освіти на неклінічному рівні.
4. Ознайомити вчителів мистецтва з впливом різних типів травматичного досвіду на учасників освітнього процесу, а також з методами запобігання ретравматизації та принципами дотримання етичних меж у професійній діяльності.
5. Розвинути здатність вчителів мистецтва ідентифікувати ознаки посттравматичного розладу через арт-комунікаційну взаємодію та проєктувати індивідуальну траєкторію його подолання здобувачами освіти на педагогічних засадах.

**Перелік компетентностей, що вдосконалюватимуться:
предметно-методична компетентність (А2), психологічна компетентність (Б1), оцінювально-аналітична компетентність (Г3).**

Очікувані результати підвищення кваліфікації.

Опанування вчителями мистецтва запропонованої програми уможливило досягнення наступних результатів:

Знатимуть:

- теоретико-методологічні засади моделювання уроків мистецтва як безпечного травмоінформованого середовища через ресурсний добір мистецького контенту без потенційних «тригерів» у художніх образах, методи арт-комунікаційної взаємодії, що активізують внутрішні сили здобувачів освіти у подоланні травматичного досвіду та відновлення життєстійкості;

- психолого-педагогічні механізми впливу арт-комунікаційних практик на психоемоційний стан здобувачів освіти, критерії розпізнавання ознак стресових реакцій, що проявляються через мистецьку діяльність та динаміку змін стану за результатами їхньої творчої продукції як інструментарію для подолання травматичного досвіду;

- етичні параметри та деонтологічні межі травмоінформованої допомоги через мистецтво у педагогічному просторі, включаючи часові, просторові та емоційні кордони допомоги;

- інноваційні стратегії професійної саморегуляції для збереження внутрішнього ресурсу та запобігання емоційному вигоранню в умовах існуючих викликів.

Умітимуть:

- трансформувати структуру уроку мистецтва у простір психоемоційного комфорту та підтримки, здійснюючи експертну оцінку мистецького репертуару на предмет наявності ретравматизуючих чинників та застосовувати методи арт-комунікаційної взаємодії, спрямовані на стабілізацію психоемоційного стану здобувачів освіти;

- інтерпретувати поведінкові особливості та невербальні маркери травматичного досвіду підлітків через аналіз їхньої творчої діяльності задля корекції способів травмоінформованої допомоги та застосовувати методи й інструменти розвитку життєстійкості та позитивної самооцінки здобувачів освіти;

- фасилітувати арт-комунікаційну взаємодію, використовуючи техніки контейнування й невербальної експресії для екологічного опрацювання складних емоційних станів здобувачів освіти, дотримуючись етичних меж і кордонів педагогічного втручання у роботі з травмою;

- інтегрувати сучасні техніки саморегуляції та самопомоги у власну щоденну практику для збереження внутрішнього ресурсу та фахової стійкості.

Критерії оцінювання результатів підвищення кваліфікації.

Система оцінювання результатів підвищення кваліфікації за запропонованою програмою базується на засадах сучасної парадигми мистецької освіти, принципах ресурсного підходу та творчої рефлексії. Критерії оцінювання передбачають розуміння учасниками теоретичних засад травмоінформованого мистецтва та верифікацію здатності до безпечної й ефективної арт-комунікаційної взаємодії зі здобувачами освіти та його спроможності інтегрувати арт-комунікаційні технології у власну практику для відновлення й підтримки ментального здоров'я здобувачів освіти.

Успішність опанування означеної програми базується на комплексному поєднанні теоретичного осмислення основ травмоінформованої допомоги через мистецтво та апробації арт-комунікаційних практик. Ключовими чинниками результативності є активна участь слухачів програми у лекційних та семінарських заняттях (або їх опрацювання в записі), обов'язкове виконання низки авторських кейс-завдань та успішне завершення підсумкової верифікації знань, розумінь та способів діяльності.

З огляду на актуальні безпекові умови, формат взаємодії передбачає гнучкий вибір між синхронною участю (онлайн-присутність) та асинхронним режимом навчання. Для забезпечення безперервності професійного розвитку в умовах кризових викликів, кожен учасник отримуватиме повний доступ до

запропонованого курсу підвищення кваліфікації (відеозаписів лекцій та практичних воркшопів), що дозволить вибудувати індивідуальну траєкторію проходження курсів підвищення кваліфікації у зручному та безпечному темпі.

Система оцінювання базується на принципах методичної гнучкості та верифікації здатності вчителя мистецтва застосовувати інструментарій арт-комунікаційної взаємодії у травмоінформованій допомозі здобувачам освіти. Максимальна кількість балів за виконання завдань одного практичного заняття становить 10 балів, мінімальна – 6 балів. Максимальна кількість балів за виконання активностей під час лекційного заняття становить 5 балів, мінімальна – 3 бали.

Таким чином, слухач може отримати до 150 балів, з яких поточний контроль становить 90 балів, захист авторського випускного проєкту - 60 балів. Мінімальний прохідний бал становить 90 балів: не менше 54 балів за поточний контроль та не менше 36 балів за випускний проєкт.

Підсумковий контроль реалізується у форматі захисту авторського випускного проєкту, що інтегрує теоретичні та практичні основи травмоінформованої допомоги через мистецтво, висвітлені у запропонованій програмі й демонструє здатність вчителя дієво підтримувати ментальне здоров'я учнів в освітньому середовищі НУШ. Критеріями оцінювання є інноваційність (авторська інтерпретація арт-комунікаційних практик крізь призму травмоінформованої допомоги; інструментальність (наявність готового до впровадження алгоритму стабілізації психоемоційного стану здобувачів освіти); прогностичність (здатність учасника програми обґрунтувати вибір арт-комунікаційних практик як фактору зміцнення резильєнтності здобувачів освіти).

Завершальним етапом навчання за означеною програмою є рефлексивна самодіагностика «Мій професійний профіль: від теорії травми до практики відновлення психоемоційного стану особистості». Цей інструмент не оцінюється в балах, проте є критично важливим для усвідомлення учасниками програми власної трансформації та можливостей розширення меж своєї професійної діяльності.

Документ по підвищення кваліфікації: свідоцтво.

Вартість: 1050 гривень.

2. НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Програма підвищення кваліфікації вчителів мистецтва базується на принципах партисипативного навчання й реалізується на засадах концепції травмоінформованої допомоги через мистецтво, що розглядається як стратегічний ресурс подолання травматичного досвіду та підтримки ментального здоров'я здобувачів освіти. Теоретичний складник курсу спрямований на опанування фундаментальних засад безпеки, етики та психолого-педагогічних механізмів травмоінформованої допомоги через мистецтво у форматі інтерактивних лекційних студій. Особливістю реалізації програми є її спрямованість на розвиток практичних навичок арт-комунікаційної взаємодії як провідного інструментарію у подоланні травми. Практичний блок організований як низка фахових активностей, що дозволяє учасникам програми глибоко зануритися у реальні професійні ситуації із застосуванням арт-комунікаційних практик.

Зміст програми складається з двох модулів. Модуль 1. «Теорія і практика травмоінформованої допомоги через мистецтво», що містить дві теми теоретико-феноменологічного спрямування, зосереджений на формуванні у слухачів фундаментальних знань, розумінь й способів діяльності щодо травмоінформованого підходу та безпеки освітнього середовища. У межах теми 1.1. розкривається сутність і зміст травмоінформованого мистецтва у зарубіжному й вітчизняному науковому дискурсі як стратегічного ресурсу убезпечення учнівської молоді від травми. Особлива увага приділяється розвитку травмоінформованого лідерства та здатності виявляти й управляти ризиками у травмоінформованій допомозі через мистецтво. Тема 2.2. присвячена визначенню компетентнісної основи фахової травмоінформованої допомоги, де слухачі опрацюватимуть доказову базу та основні моделі травмоінформованої допомоги, де мистецтво виступає дієвим засобом відновлення психоемоційного стану учасників освітнього процесу.

Модуль 2. «Арт-комунікаційні практики у відновленні ментального здоров'я здобувачів освіти» є практичним ядром програми та спрямований на опанування сучасних технологій арт-комунікаційної взаємодії за різними видами мистецтва як ключового інструментарію вчителя мистецтва у педагогічному сетингу та в інклюзивній освіті. Тема 2.1. присвячена специфічним особливостям мистецтва як засобу взаємодії у просторі ЗЗСО, де опрацюється ціннісно-інтегративний вимір взаємодії учасників навчального процесу та приділяється увага налагодженню арт-комунікаційного контакту в роботі з підлітками, а також

значущості фахової компетентності вчителя мистецтва до здійснення ефективних арт-інтервенцій у подоланні травматичного досвіду здобувачів освіти. Тема 2.2. передбачає ознайомлення з практичними підходами та оволодіння ефективними арт-комунікаційними технологіями травмоінформованої допомоги для відновлення психоемоційного стану здобувачів освіти у педагогічному сетингу та особливості їх застосування в інклюзивній освіті.

Логічним завершенням навчання є підсумковий контроль у формі захисту авторського випускного проєкту як інтегрованого результату, що демонструє здатність слухачів програми застосовувати інструментарій арт-комунікаційної взаємодії для практичної травмоінформованої допомоги учням в освітньому середовищі НУШ.

Слухач може отримати до 150 балів, з яких поточний контроль становить 90 балів, захист авторського випускного проєкту - 60 балів. Мінімальний прохідний бал становить 90 балів: не менше 54 балів за поточний контроль та не менше 36 балів за випускний проєкт.

Учасники, які успішно пройшли навчання й захистили авторський випускний проєкт отримують свідоцтво.

Загальний обсяг програми - 30 годин, з яких 8 год. складають лекції, 14 год - практична робота, 6 - самостійна робота, 2 - контрольні заходи.

Навчально-тематичний план змісту модулів

Назва навчальних тем	Кількість годин				Усього
	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Контрольні заходи	
<i>Модуль 1. Теорія і практика травмоінформованої допомоги через мистецтво</i>					
Тема 1.1. Теоретичні засади травмоінформованого мистецтва	2	2	-	-	4
Тема 1.2. Травмоінформована допомога через мистецтво: рефлексія і практика	2	2	2	-	6

Разом за модулем	4	4	2	-	10
<i>Модуль 2. Арт-комунікаційні практики у відновленні ментального здоров'я здобувачів освіти</i>					
Тема 2.1. Тактика проєктування та практичного здійснення арт-комунікаційної взаємодії зі здобувачами освіти другого рівня базової середньої освіти	2	4	2	-	8
Тема 2.2. Практичні підходи та арт-комунікаційні технології травмоінформованої допомоги у відновленні психоемоційного стану здобувачів освіти	2	6	2	-	10
Разом за модулем	4	10	4	-	18
Підсумкові заходи	-	-	-	2	2
Усього	8	14	4	2	30

3.ЗМІСТ ПРОГРАМИ

3.1. Тематичні модулі

Модуль 1. Теорія і практика травмоінформованої допомоги через мистецтво

Тема 1.1. Теоретичні засади травмоінформованого мистецтва

1. Сутність і зміст травмоінформованого мистецтва у зарубіжному й вітчизняному дискурсі.
2. Травмоінформоване мистецтво як ресурс забезпечення учнівської молоді від травми
3. Травмоінформоване лідерство
4. Виявлення та управління ризиками у травмоінформованому мистецтві

Тема 1.2. Травмоінформована допомога через мистецтво: рефлексія і практика.

1. Компетентнісна основа фахової травмоінформованої допомоги

2. Оцінка і доказова база у травмоінформованій допомозі через мистецтво
3. Основні моделі застосування мистецтва як засобу травмоінформованої допомоги

Модуль 2. Арт-комунікаційні практики у відновленні ментального здоров'я

Тема 2.1. Тактика проєктування та здійснення арт-комунікаційної взаємодії зі здобувачами освіти другого рівня базової середньої освіти

1. Специфічні особливості та ціннісно-інтегративний вимір арт-комунікаційної взаємодії учасників навчального процесу
2. Про арт-комунікаційний контакт у роботі з різновіковими групами здобувачів освіти.
3. Фахова компетентність вчителя як чинник ефективності арт-комунікаційних інтервенцій у подоланні травм війни

Тема 2.2. Практичні підходи та технології травмоінформованої допомоги через арт-комунікаційну взаємодію

1. Травмоінформований підхід до організації уроків мистецтва здобувачів освіти підліткового віку
2. Арт-технології у відновленні психоемоційного стану школярів після травмуючих подій
3. Сучасні арт-комунікаційні практики у педагогічному сетингу
4. Арт-комунікації в інклюзивній освіті

3.1. Орієнтовний перелік практичних занять

Модуль 1. Теорія і практика травмоінформованої допомоги через мистецтво

В межах практичних занять за Модулем 1. передбачається проведення методичних дискусій, творчих дебатів та підготовка слухачами кейсів щодо конструювання травмоінформованого простору та педагогічного сетингу на уроках мистецтва. Так, на практичних заняттях за темою: «Теоретичні засади травмоінформованого мистецтва», передбачається виконання слухачами кейс-завдань з виявлення та управління ризиками у травмоінформованому мистецтві на основі розуміння сутності і змісту ключових понять теми як ресурсу забезпечення учнівської молоді від травми у зарубіжному й вітчизняному дискурсі (1.1). На практичних заняттях за темою: «Травмоінформована допомога через

мистецтво: рефлексія і практика» відбуватимуться творчі дискусії та презентація обґрунтування власного алгоритму травмоінформованої допомоги через арт-комунікаційну взаємодію на основі усвідомлення компетентнісної основи фахової допомоги як підґрунтя для здійснення оцінки і доказової бази дієвості травмоінформованого мистецтва у відновленні психоемоційного стану здобувачів освіти; характеристика основних моделей застосування мистецтва як засобу травмоінформованої допомоги (1.2).

Модуль 2. Арт-комунікаційні практики у відновленні ментального здоров'я

Практичні заняття за Модулем 2. ґрунтуються на проведенні арт-комунікаційних воркшопів з відпрацювання технік невербальної експресії та контейнування емоцій здобувачів освіти підліткового віку. Практичні заняття за темою «Тактика проектування та здійснення арт-комунікаційної взаємодії зі здобувачами освіти другого рівня базової середньої освіти» передбачають презентацію слухачами портфолію власних розвідок розробки та реалізації тактичного плану арт-комунікаційного контакту на основі розуміння базових характеристик арт-комунікаційного контакту у роботі з підлітками та усвідомлення значення фахової компетентності вчителя мистецтв як основи арт-комунікаційних інтервенцій у подоланні травми (2.1). На практичних заняттях за темою: «Практичні підходи та технології травмоінформованої допомоги через арт-комунікаційну взаємодію» відбуватиметься демонстрація слухачами володіння сучасними арт-технологіями задля стабілізації та відновлення психоемоційного стану учнів (музичні, зображальні, рухові, перформативні практики) та представлення (відеоматеріали, фото виконавства, співтворчості, творчих знахідок учнів) власних тренінг-проектів моделювання екологічних арт-інтервенцій у роботі з підлітками та інклюзивними групами (2.2.).

3.2.Орієнтовний перелік завдань для самостійного опрацювання

Самостійна робота учасників курсів підвищення кваліфікації за запропонованої програмою спрямована на розвиток їхнього індивідуального професійного ресурсу й передбачає:

- створення «арт-комунікаційні аптечки»: добір мистецьких творів з різних видів арт-комунікаційних практик, музичних та художніх творів), де критерієм успіху є обґрунтованість стабілізуючого впливу обраного контенту;
- розробка «ресурсної карти» травмоінформованої допомоги через арт-комунікації;

- створення моделі авторського випускного проєкту як інтегрованого результату опанування інструментарію арт-комунікаційної взаємодії для практичної реалізації травмоінформованої допомоги через мистецтво в освітньому середовищі НУШ.

4. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові документи

1. Деякі питання соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю: постанова Кабінету Міністрів України від 04 жовтня 2018 року № 800 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2018-%D0%BF#Text>

2. Про затвердження Державного стандарту базової середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року №898: станом на 2.09.2022. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrainska-shkola-2/derzhavniy-standart-bazovoi-serednoi-osviti>

3. Типова програма підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, які здійснюватимуть освітній процес у другому циклі базової середньої освіти (базове предметне навчання) за темою: «Навчання в умовах викликів: інструменти подолання освітніх втрат і підтримки учасників освітнього процесу». <https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2025/11/mon-1415-28.10.2025.pdf>

Основна література

4. Головатенко Т. Тенденції підготовки вчителів до впровадження травмаінформованого навчання: досвід розвинутих країн. *Освітологія*. 2023. № 12. С. 42-54 <https://osvitologia.kubg.edu.ua/index.php/osvitologia/article/view/179>

5. Ніколаєвська Ю.В. «Art Sence»: досвід організації арт терапевтичного центру в Харкові. *Мистецтво у кризові періоди: навчання і терапія*. Львів. ЛНУ ім. І. Франка. 2023. С. 15-19

6. Ніколаєвська Ю. В. Музична комунікація як інтерпретативний феномен (на прикладі творчості ХХ - початку ХХІ ст.). дисертація...доктора мистецтвознавства. ХНУМ імені І. П. Котляревського. 2020

7. Растригіна А., Клепар М. Етнічно-родинні традиції як фаховий ресурс майбутнього вчителя-музиканта у травмоінформованій допомозі через мистецтво. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький:

Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, 2025. Випуск 219. С.302-308. DOI: 10.36550/2415-7988-2025-1-219-302-308

8. Растригіна А.М. Підготовка майбутніх педагогів-музикантів до травмоінформованої допомоги через арт-комунікації. *Сучасна освіта в Україні: особливості розвитку в умовах воєнного стану та повоєнні перспективи: колективна монографія [електронне видання]*. Дніпро: Середняк. Т. К., 2024. С. 73–92.

9. Растригіна А.М. Ціннісні основи арт-комунікацій у мистецько-педагогічній освіті: інтеграційно-дисциплінарний дискурс. *Наукові записки ЦДУ ім. В. Винниченка. –Серія: Педагогічні науки.*- Випуск 209. 2023. С. 86-92

10. Растригіна А. Імплементация зарубіжного досвіду арт-комунікаційної взаємодії у підготовку майбутніх вчителів музичного мистецтва. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки.* Кропивницький Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки. Випуск 213. С. 291-296

11. Alla Rastrygina The practice of introduction of art-communication experience of British scientists in the training of future music teacher in Ukrainian universities. *Естетика і етика педагогічної дії: зб. наук. пр. / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка.* Полтава ; Київ, 2024. Вип. 29. С. 141- 153. DOI: [https:// doi.org/10.33989/2226-4051.2024.29.306159](https://doi.org/10.33989/2226-4051.2024.29.306159)

12. Реброва О.Є. Теоретичне дослідження художньо-ментального досвіду в проєкції педагогіки мистецтва: [монографія]. Друге видання, перероб. і доп. / О.Є. Реброва. – Суми, ФОП Цьома С.П., 2023. – 310 с.

13. Щербакова О.О., Кондрацька Л.В., Беженська А.А. Вікові особливості психоемоційного стану підлітків в умовах війни. <http://habitus.od.ua/journals/2023/55-2023/11.pdf>

14. Abrahams, D. Trauma-informed leadership./ 2024. Access mode: <https://artherapyforce.com.ua/resource/lektsiya-darrena-abrahamsa-travma-informovaneliderstvo>

15. Kennedy A. Evaluation and evidence to a fair-informed approach. 2024. Access mode: <https://artherapyforce.com.ua/en/resource/angela-kennedy-s-lecture-on-evaluation-andevidence-for-trauma-informed-approaches/>

16. Osborne N. Art Therapy Activity in Ukraine within the Art Therapy Force Project. *Мистецтво у кризові періоди: навчання і терапія.* Львів. ЛНУ ім. І. Франка. 2023. С.8-12.

